

รายงานความก้าวหน้า ครั้งที่ 1

ระยะเวลา ตั้งแต่ 1 ส.ค.2547 ถึง 30 พ.ย. 2547

โครงการ

“การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องวัฒนธรรมชุมชนบ้านโคกขวางและ
บ้าน คลองคต สำหรับโรงเรียนวัดหนองปลาหมอมิตรภาพที่ 215”

คณะผู้วิจัย

1) นางทิพวรรณ	จันทร์สุกรี
2) นางสุจิตรา	ศรีนรคุตร
3) นายสวัสดิ์	สิงห์สกล
4) นางบุญธิ์	ยอดนุ่น
5) นางสาวพัชรา	ดิเรกวัฒนะ
6) นายชัยรัตน์	ขมินทกุล
7) นางสุรตนา	อำไพบุญย์
8) นางบุญช่วย	จันทร์จรัส
9) นางสมบัติ	ควรเสนาะ
10) นางกัญญาพร	สมประสงค์

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สำนักงานภาค

รายงานความก้าวหน้า ครั้งที่ 1

ระยะเวลา ตั้งแต่ 1 ส.ค.2547 ถึง 30 พ.ย. 2547

โครงการ

“การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องวัฒนธรรมชุมชนบ้านโคกขวางและ
บ้าน คลองคต สำหรับโรงเรียนวัดหนองปลาหมอมิตรภาพที่ 215”

คณะผู้วิจัย

1) นางทิพวรรณ	จันทร์สุกรี
2) นางสุจิตรา	ศรีนครบุตร
3) นายสวัสดิ์	สิงห์สกุล
4) นางบุษณี	ยอดนุ่ม
5) นางสาวพัชรา	ดิเรกวัฒนะ
6) นายชัยรัตน์	ขมินทกุล
7) นางสุรัตนา	อำไพบุลย์
8) นางบุญช่วย	จันทร์จรัส
9) นางสมบัติ	ควรเสนาะ
10) นางกัญญาพร	สมประสงค์

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สำนักงานภาค

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	
1. ความเป็นมา และความสำคัญของปัญหา	1
2. วัตถุประสงค์หรือประเด็นการวิจัย	4
3. การทบทวนวรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	5
4. กรอบแนวความคิดการวิจัย	12
5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	13
บทที่ 2 ระเบียบวิธีวิจัย	
1. ประชากรพื้นที่เป้าหมายและการสุ่มตัวอย่าง	14
2. วิธีดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล	14
3. กิจกรรมการปฏิบัติการวิจัย	16
บทที่ 3 บริบทชุมชนบ้านโคกขวางและบ้านคลองคต	
1. บริบททางด้านกายภาพของชุมชน	21
2. วิฤตการณ์การเปลี่ยนแปลงของ 2 ชุมชน	23
3. บริบททางด้านเศรษฐกิจชุมชน/วิถีชีวิตการทำอยู่ทำกิน	24
บทที่ 4 บทเรียนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น	
1. หลักสูตรท้องถิ่นที่เคยทำมาก่อน	26
บทที่ 5 วัฒนธรรมชุมชน	
1. การรวบรวมข้อมูลวัฒนธรรมชุมชนบ้านคลองคต และบ้านโคกขวาง	41
2. การรวบรวมความเชื่อในชุมชน	42
ภาคผนวก	

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

1.1 กว่าจะมาเป็นบ้านคลองคตและบ้านโคกขวาง

บ้านคลองคตและบ้านโคกขวางตั้งอยู่ในตำบลหนองปล้อง อำเภอวังทรายพูน จังหวัดพิจิตร เป็นหมู่บ้านที่ก่อตั้งขึ้นได้ไม่นานนัก กล่าวคือ จากคำบอกเล่าของผู้อาวุโสมีการสันนิษฐานว่าชุมชนนี้น่าจะมีการก่อตั้งราวปี พ.ศ. 2489

แม่ใหญ่ตา จันทร์จรัส ผู้ที่เข้ามาบุกเบิกพื้นที่ในชุมชนบ้านคลองคต ปัจจุบันอายุ 83 ปี ได้เล่าประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านคลองคตได้อย่างน่าสนใจว่า แม่ใหญ่เป็นคนในรุ่นบุกเบิกในพื้นที่นี้ อพยพย้ายถิ่นมาจากสระบุรี โดยเดินทางมาตามรางรถไฟ อพยพมากลุ่มพี่น้อง โดยนำลูกใส่กระบุงแล้วเดินทางเรื่อยมา ในการย้ายถิ่นเข้ามานั้นก็ต้องเผชิญกับอุปสรรคต่างๆ เช่น โรคภัยไข้เจ็บ โจรป่าที่คอยคักปล้น ทำให้สมาชิกที่เดินทางมาด้วยกันลดน้อยถอยลง บ้างก็ล้มตายเพราะโรคภัย บ้างก็ถูกฆ่าตายจากการต่อสู้ บ้างก็จับจองที่ดินตามที่รกร้างว่างเปล่าระหว่างการเดินทาง

อย่างไรก็ตาม แม่ใหญ่ตาก็ได้เดินทางอพยพมากับสามีและกลุ่มเพื่อนจำนวนหนึ่ง จนมาพบพื้นที่พื้นที่หนึ่งซึ่งเป็นเพียงพื้นที่ที่รกร้างว่างเปล่า กลุ่มที่อพยพมากับกันจึงได้ทำการหักล้างถางพงจับจองที่ดินในบริเวณใกล้เคียง จากนั้นก็เริ่มมีการอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามา ถิ่นแต่ละคนต่างต่างวัฒนธรรมของตน โดยในขณะนั้นมีชนเผ่าที่อพยพเข้ามาในช่วงแรก คือ ไทยพวน ไทยยวน จนกลายเป็นพื้นที่ชุมชนบ้านคลองคตในปัจจุบัน

นอกจากนี้แม่ใหญ่ตายังได้เล่าประวัติการตั้งชื่อชุมชนของตนไว้อย่างน่าสนใจว่า ในตอนต้นของการก่อตั้งหมู่บ้านนั้น ยังไม่มีการตั้งชื่อหมู่บ้าน เนื่องจากยังเป็นเพียงชุมชนขนาดเล็ก แต่หลังจากที่มีการอพยพเข้ามาเป็นชุมชนใหญ่ขึ้น ในกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาก่อนหน้านี้ก็เริ่มคิดว่าควรจะมีการตั้งชื่อชุมชนของตน โดยตั้งตามลักษณะสภาพพื้นที่ของตน กล่าวคือ ตั้งตามลักษณะจุดเด่นของที่ตั้งโดยชื่อคลองคตมาจากลักษณะของลำคลองในพื้นที่ที่มีคลองคดโค้งไปมา ชาวบ้านจึงเรียกที่แห่งนี้ว่า “บ้านคลองคต” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

อาจกล่าวได้ว่าบ้านคลองคตอาจจะเป็นชุมชนที่มีการก่อตั้งในช่วงแรกของการตั้งชุมชนบริเวณข้างเคียงก็ได้

ในพื้นที่อีกพื้นที่หนึ่งที่มีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจไม่แพ้บ้านคลองคตก็คือ “บ้านโคกขวาง” ศาควง คำขัยภูมิ ปราชญ์ของชุมชนแห่งนี้ ปัจจุบันอายุ 79 ปี ได้เล่าประวัติของการตั้งชื่อชุมชนบ้านโคกขวางไว้อย่างน่าสนใจว่า คำว่า “โคกขวาง” นั้นมาจากภาษาอีสานที่เรียกลักษณะของเนินดินที่อยู่ในที่ดังหมู่บ้านว่า “โคก” และโคกนี้ก็เกิดขึ้นขวางขวางอาทิตย์ ชาวบ้านจึงเรียก

โลกที่ขวางตามแนวพระอาทิตย์ขึ้นนี้ว่า “บ้านโลกขวาง” คาดวงเล่าว่า แม้คาดวงจะไม่ได้เกิดอยู่ที่นี้แต่ก็กล่าวได้ว่าเป็นผู้มีความรู้ในชัยภูมิเป็นอย่างดี เนื่องจากว่าได้อพยพหนีความแห้งแล้งจากภาคอีสานเข้ามาสู่พื้นที่แห่งนี้ราว 57 ปี

แม้บ้านโลกขวางจะมีอายุการก่อตั้งถิ่นฐานที่น้อยกว่าบ้านคลองคดก็ตาม แต่ทว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ที่อพยพเข้ามาล้วนมาจากหลายจังหวัด เช่น จังหวัดสระบุรี ลพบุรี ชัยภูมิ ร้อยเอ็ด ชัยนาท ในความหลากหลายของถิ่นการอพยพเคิมจึงทำให้มีความหลากหลายของวัฒนธรรมตามไปด้วย กล่าวคือ ในบ้านโลกขวางยังมีวัฒนธรรมของคนไทยอีสาน ชาวไทยเงี้ยว ไทยพวน ที่ผสมผสานกันอยู่ในหมู่บ้านโลกขวางนี้

ปัจจุบันอาชีพส่วนใหญ่ของคนในชุมชนนี้คือ การทำเกษตรกรรม รองลงมาคือ การทำปศุสัตว์ เช่น การเลี้ยงวัว เลี้ยงไก่บ้าน และค้าขาย

และจากการที่ทั้ง 2 ชุมชนมีการอพยพย้ายถิ่นฐานและมีการผสมปนเปในวัฒนธรรมด้านต่างๆ ดังนั้นจึงส่งผลให้ลักษณะของวิถีการดำเนินชีวิตและวัฒนธรรมมีความแตกต่างกันทั้งด้านวัฒนธรรมในด้านต่างๆ คือ ด้านประเพณี พิธีกรรม ภาษา อาหารการกิน ความต่างที่เห็นได้อย่างชัดเจน เช่น วัฒนธรรมด้านภาษา ในชุมชนนี้จะมีสำเนียงภาษาพูดที่หลากหลายตามกลุ่มชนเผ่าของตนเอง เช่น คนที่อพยพมาจากจังหวัดสระบุรีก็จะใช้ภาษาสำเนียงไทยสระบุรี ส่วนคนที่อพยพมาจากภาคอีสานก็จะใช้ภาษาสำเนียงไทยอีสาน กล่าวคือ แต่ละภาษาก็จะมีสำเนียงและคำศัพท์ที่แตกต่างกันออกไป หรือในวัฒนธรรมอาหารการกินก็มีความแตกต่างกันออกไป เช่น ในกลุ่มของไทยพวนมักจะทำอาหารซึ่งมีส่วนประกอบของกะทิ ซึ่งต่างกับผู้ที่อพยพมาจากสระบุรีหรือกลุ่มที่เรียกตนเองว่า ลาวสระบุรี จะมีวิธีการปรุงอาหารที่จะไม่มีกะทิเป็นองค์ประกอบเป็นต้น

1.2 วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของ 2 ชุมชน

ราวปี พ.ศ.2504 ที่ประเทศไทยนำแผนพัฒนาเศรษฐกิจมาใช้เพื่อรองรับกับการพัฒนาตามกระแสหลัก หลายชุมชนในประเทศเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตแบบยังชีพเข้าสู่ระบบการผลิตรองรับอุตสาหกรรม บ้านคลองคดและบ้านโลกขวางก็เป็นชุมชนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบในการพัฒนานั้นส่งผลกระทบถึงปัจจุบันคือ ปัจจุบันบ้านคลองคดและบ้านโลกขวางมีการเปลี่ยนแปลงไปตามแนวทางการพัฒนากระแสหลัก เช่น การผลิตในภาคเกษตรกรรมจากเดิมที่เคยผลิตเพื่อยังชีพเหลือแล้วจึงขาย เป็นการผลิตเพื่อขายเป็นหลัก ทั้งยังนำเทคโนโลยีมาเป็นส่วนสำคัญในกระบวนการผลิต ทำให้วิถีการดำเนินชีวิตเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมประเพณี หรือแม้กระทั่งความสัมพันธ์ของคนในชุมชน หากพิจารณาพบว่าสิ่งที่กำลังเปลี่ยนไปนั้นนับว่าเป็นสิ่งที่น่าเสียดาย หากสิ่งที่มีคุณค่าและทุนทางสังคมที่สำคัญในการพัฒนาถูกลบเลือนไปจากสังคม

1.3 หลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนวัดหนองปลาหมอ๑ ที่ผ่านมา

อย่างไรก็ดี โรงเรียนได้ถูกกำหนดจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2545) ให้ต้องมีหลักสูตรท้องถิ่นที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน และเป็นไปตามความต้องการของผู้เรียนร้อยละ 30

ด้วยเหตุที่บ้านคลองคตและบ้าน โคกขวางเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางด้านประชากรและวัฒนธรรม ทำให้วัฒนธรรมชุมชนมีความหลากหลายตามไปด้วย ทั้งยังไม่ได้รับการรวบรวมเป็นองค์ความรู้อย่างชัดเจน ซึ่งวัฒนธรรมชุมชนนับว่าเป็นสิ่งสำคัญในอันที่จะทำให้คนในชุมชนได้ตระหนักและให้ความสำคัญ รวมทั้งได้ทราบถึงความเป็นมาของตนเอง

ดังนั้น โรงเรียนและชุมชนจึงมีความต้องการที่จะรวบรวมข้อมูลวัฒนธรรมชุมชนไว้เป็นองค์ความรู้ เพื่อที่ว่าองค์ความรู้เหล่านี้จะได้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมให้กับชนรุ่นหลัง การใช้วิธีการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งนอกจากจะเป็นการรวบรวมข้อมูลแล้วยังเป็นการเผยแพร่และสืบทอดโดยที่กระบวนการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนในชุมชนเป็นส่วนสำคัญ และหลักสูตรท้องถิ่นนี้จะได้นำมาใช้กับนักเรียนโรงเรียนวัดหนองปลาหมอมิตรภาพที่ 215 ตำบลหนองปล้อง อำเภอวังทรายพูน จังหวัดพิจิตร ซึ่งปัจจุบันโรงเรียนวัดหนองปลาหมอมิตรภาพที่ 215 ตำบลหนองปล้อง อำเภอวังทรายพูน จังหวัดพิจิตร ได้มีการใช้หลักสูตรท้องถิ่นเกี่ยวกับการเกษตร คือการแปรรูปข้าวกล้อง โดยจัดให้มีการเรียนการสอนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 3 และหลักสูตรท้องถิ่นในเรื่องการทำนาครบวงจร โดยจัดให้มีการเรียนการสอนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 – 6

จากหลักสูตรท้องถิ่นดังกล่าว ที่โรงเรียนวัดหนองปลาหมอมิตรภาพที่ 215 ตำบลหนองปล้อง อำเภอวังทรายพูน จังหวัดพิจิตร ได้นำมานั้นถือได้ว่าประสบความสำเร็จ กล่าวคือ บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่คณะกรรมการและคณะกรรมการได้ร่วมกันร่างหลักสูตรนั้นไว้ เนื่องจากได้รับความสนใจจากผู้เรียน แต่ทว่ากระบวนการร่างหลักสูตรที่ผ่านมานั้นยังไม่ได้เกิดจากความต้องการของผู้เรียนอย่างแท้จริง อีกทั้งไม่เป็นไปตามวิสัยทัศน์ของกระทรวงศึกษาธิการที่ว่า “หลักสูตรท้องถิ่นต้องเกิดจากความต้องการอยากเรียนของผู้เรียน” ซึ่งมีผู้เรียน คณะครู และชุมชน สร้างขึ้นตามสภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียน แต่ถูกกำหนดมาจากครูและคณะกรรมการของโรงเรียน

1.4 การผสมผสานหลักสูตรท้องถิ่นกับองค์ความรู้ใหม่

โรงเรียนวัดหนองปลาหมอมิตรภาพที่ 215 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพิจิตร เขต 1 สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ เป็นโรงเรียนหนึ่งที่รับนโยบายที่กำหนดจากการทำหลักสูตรท้องถิ่นมาปฏิบัติ โดยหลักสูตรท้องถิ่นนี้มีวิสัยทัศน์ที่ว่าเป็นหลักสูตรที่เกิดจากการที่ผู้เรียนและคณะครูสร้างขึ้นตามสภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียนเองในขณะนั้น เนื้อหาที่ถูกกำหนดขึ้นมาจึงเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้เรียน แต่เนื่องจากรูปแบบการจัดกระบวนการการทำหลักสูตรที่ผ่านมาหลักสูตรท้องถิ่นที่จัดทำขึ้นในโรงเรียนนั้นเป็นหลักสูตรที่ถูกจัดทำโดยคณาจารย์ภายในโรงเรียน และคณะกรรมการการศึกษาของโรงเรียน กล่าวคือ รูปแบบการร่างหลักสูตรภายในชุมชนนั้นยังไม่ตรงเป้าประสงค์หรือเป็นไปตามวิสัยทัศน์ที่ได้ตั้งไว้ที่ว่า “การเรียนรู้การสอนจะต้องเป็นไปตามความต้องการของผู้เรียน โดยครูเป็นผู้คอยแนะนำ ผู้เรียนเป็นผู้ค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง” ซึ่งปัจจุบันหลักสูตรท้องถิ่นที่ใช้ภายในโรงเรียนคือ การเน้นบูรณาการด้านสิ่งแวดล้อม การทำเกษตรกรรม ได้แบ่งหลักสูตรเป็นการปรับปรุงข้าวกล้องจัดให้มีการเรียนการสอนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 3 และหลักสูตรท้องถิ่นในเรื่องการทำนาครบวงจรจัดให้มีการเรียนการสอนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 – 6

ด้วยเหตุนี้ทางชุมชนบ้านคลองคดและบ้านโคกขวางจึงเห็นความสำคัญและร่วมมือกับโรงเรียนวัดหนองปลาหมอมิตรภาพที่ 215 ตำบลหนองปล้อง อำเภอวังทรายพูน จังหวัดพิจิตร ในอันที่จะรวบรวมวัฒนธรรมชุมชนบ้านคลองคดและบ้านโคกขวาง ซึ่งตรงกับความต้องการของผู้เรียนด้วย ทั้งนี้หลักสูตรท้องถิ่นวัฒนธรรมชุมชนบ้านคลองคดและบ้านโคกขวางนับเป็นหลักสูตรท้องถิ่นที่มาจากความร่วมมือของทางชุมชน

2. วัตถุประสงค์หรือประเด็นการวิจัย

- 1) เพื่อรวบรวมวัฒนธรรมชุมชนของบ้านคลองคด และบ้านโคกขวาง รวมถึงวิเคราะห์วัฒนธรรมที่มีในชุมชนแบบมีส่วนร่วม
- 2) เพื่อเป็นการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนให้เป็นไปตามวิสัยทัศน์ที่ได้ตั้งไว้ คือ ตรงกับความต้องการของผู้เรียนที่อยากจะเรียน
- 3) เพื่อใช้วัฒนธรรมในชุมชนผสมผสานเป็นกิจกรรมที่ใช้ในการเรียน การสอนของโรงเรียน และผู้เรียนเกิดความพึงพอใจในการทำกิจกรรมนั้น

3. การทบทวนวรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนเอกสารและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในเรื่องวัฒนธรรมชุมชนและกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น พบว่า ประเด็นที่ทำการศึกษาคือ ประเด็นเรื่องวัฒนธรรมชุมชน การพัฒนาหลักสูตรของโรงเรียน และการผสมผสานหลักสูตรท้องถิ่นเข้าสู่กิจกรรมการเรียนการสอน จากประเด็นการศึกษาดังกล่าว มีวรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกันคือ 3.1) ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการอธิบายวัฒนธรรมชุมชน 3.2) วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องวัฒนธรรมชุมชน หลักสูตรท้องถิ่น และการผสมผสานวัฒนธรรมชุมชนกับกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความพึงพอใจ ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

3.1 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการอธิบายวัฒนธรรมชุมชน

ทฤษฎีที่นำมาอธิบายในเรื่องวัฒนธรรมชุมชนในการวิจัยครั้งนี้ได้นำมาจากทฤษฎีทางด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาที่เกี่ยวข้องในทางด้านวัฒนธรรมชุมชน และหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งจากการทบทวนทฤษฎีที่เกี่ยวข้องพบว่าทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมชุมชน คือ

- (1) ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ (Structural-functional Theory) ตามแนวคิดของแรดคลิฟท์ – บราวน์ นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษ (2) ทฤษฎีวิวัฒนาการ (Evaluation Theory) ตามแนวคิดของ เฮอร์เบิร์ต สเปนเซอร์ (Herbert Spenser ,1802-1903) (3) ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ตามแนวคิดของนักมานุษยวิทยา G.Elliot Smith และ Fritz Graeb ซึ่งแต่ละทฤษฎีได้อธิบายไว้ดังนี้

3.1.1 ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ (Structural-functional Theory)

สังคมทั่วไปประกอบด้วยระบบต่างๆ มากมาย เช่น ระบบเศรษฐกิจ ระบบสังคม ระบบการเมือง และระบบอื่นๆ ซึ่งแต่ละระบบจะมีบทบาทและหน้าที่ต่อสังคม รวมทั้งมีบทบาทและโครงสร้างที่สัมพันธ์กันด้วย ดังนั้น วัฒนธรรมชุมชนตามความหมายของการวิจัยในครั้งนี้ย่อมเป็นระบบหนึ่งในสังคมไทยที่มีบทบาท และหน้าที่ต่อสังคมและบทบาทนั้นจะต้องสัมพันธ์กับระบบอื่น ๆ ในสังคมด้วย (วิรัช วิรัชนิภาวรรณและ นิภาวรรณ วิรัชนิภาวรรณ : 2533) ตามทฤษฎีดังกล่าว ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ได้อธิบายถึงวัฒนธรรม ตามแนวทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ ดังนี้ คนพยายามสร้างระบบต่างๆ ขึ้นมาเพื่อที่จะนำอำนาจนั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม หรือสร้างระบบบางอย่างขึ้นมาเพื่อที่จะไม่ให้เกิดโทษกับเราได้ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา : 2540)

อย่างไรก็ตาม แม้ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่จะมีจุดอ่อนอยู่บ้าง เนื่องจากมีขอบเขตในเรื่องของเวลาและสถานที่ตามลักษณะการแปรผันของปรากฏการณ์ในแต่ละช่วงของประวัติศาสตร์ แต่ทว่าก็ยังสามารถนำทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่นี้มาอธิบายเรื่องวัฒนธรรมชุมชนได้เป็นอย่างดี

3.1.2 ทฤษฎีวิวัฒนาการ (Evaluation Theory) ตามแนวคิดของเฮอร์เบิร์ต สเปนเซอร์ (Herbert Spenser ,1802-1903)

โดยทฤษฎีวิวัฒนาการ (Evaluation Theories) โดยสเปนเซอร์ได้เปรียบเทียบวิวัฒนาการทางสังคมในลักษณะเดียวกับสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย ซึ่งเจริญเติบโตหรือพัฒนาจากความเรียบง่ายไปสู่ความสลับซับซ้อน ขั้นแรกของวิวัฒนาการทางสังคมเกิดขึ้นเมื่อคนมารวมตัวกันในสังคม คนๆเดียวไม่อาจดำรงชีวิตอยู่ได้ จึงมารวมตัวกันเพื่อปกป้องตนเองจากอันตราย สังคมที่แข็งแกร่งเท่านั้นที่จะอยู่รอด และยิ่งมีความเจริญก้าวหน้าและสลับซับซ้อนมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งมีความสอดคล้องกับทฤษฎีวิวัฒนาการทางชีววิทยาของชาร์ล คาร์วิน ซึ่งขั้นตอนของวิวัฒนาการในแต่ละยุคจะสอดคล้องกับการพัฒนาการของระบบความเชื่อในวัฒนธรรมนั้นๆ (ยศ สันตสมบัติ : 2537)

3.1.3 ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ตามแนวคิดของนักมานุษยวิทยา G.Elliot Smith และ Fritz Graeb

ทฤษฎีการแพร่กระจายวัฒนธรรมของนักคิดทั้งสองกลุ่มนี้จะวางอยู่บนข้อสมมุติฐานว่า มนุษย์ส่วนใหญ่ในสังคมต่างๆ มักไม่ค่อยมีความคิดสร้างสรรค์ ไม่รู้จักคิดค้นสิ่งใหม่ๆ แต่มักคอยลอกเลียนจากผู้อื่นอยู่เสมอ แนวความคิดของนักมานุษยวิทยาทั้ง 2 กลุ่มได้มีการอธิบายในแนวคิดที่แตกต่างกัน คือ ในกลุ่มของ G.Elliot Smith เสนอว่าอารยธรรมชั้นสูงมีจุดกำเนิดในอียิปต์แล้วจึงแพร่กระจายทางวัฒนธรรมไปยังส่วนต่างๆ ของโลก กลุ่มและชนชาติต่างๆ โดยได้นำเอาความรู้ด้านเกษตรกรรม การทำภาชนะ การหลอมเหล็ก การทอผ้า และการก่อสร้างไปใช้ ทำให้ศิลปะวิทยาแขนงต่างๆ แพร่กระจายไปยังส่วนต่างๆ ของโลก ส่วนในกลุ่มของ Fritz Graeb และคณะได้อธิบายเกี่ยวกับวัฒนธรรมไว้ว่า จุดศูนย์กลางของวัฒนธรรมนั้นมีได้มีเพียงจุดเดียวหากแต่มีหลายจุด แต่ละจุดก็แพร่กระจายไปรอบๆ เป็นวงกลม ไปยังส่วนต่างๆ ของโลก (ยศ สันตสมบัติ : 2537)

3.1.4 ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory)

ได้อธิบายสาเหตุเกี่ยวกับการเกิดวัฒนธรรม โดยพิจารณาจากทฤษฎีความขัดแย้งว่า ตามหลักแนวคิดทฤษฎีความขัดแย้ง สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นเช่น เรื่องผี สะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งของคนกลุ่มหนึ่งซึ่งมีอำนาจกับคนอีกกลุ่มหนึ่งที่ด้อยอำนาจกว่าเขา อาจเรียกตนเองว่าเป็นคนหรือเป็นเทวดา แต่ผู้ซึ่งถูกกดขี่อาจถูกเรียกว่าเป็นผี เช่น ผีนุญ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา: 2540)

3.2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

3.2.1 วัฒนธรรมชุมชน

จากการศึกษาเรื่องวัฒนธรรม พบว่ามีงานศึกษามากมายที่ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมไว้ โดยมีนัยะในทิศทางเดียวกันนั่นก็คือ วัฒนธรรมเป็นเรื่องของการปลูกฝังให้เกิดขึ้นและตั้งสมสืบทอดกันมา ซึ่งอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา หรืออาจมีการนำมาประยุกต์วิถีชีวิต

ดังเช่น นิตยา บุญสิงห์ ได้กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรมทางภาษาและวรรณคดีเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากมอญ ขอม จีน อินเดีย ลาว ชาติตะวันตก และชนกลุ่มน้อยต่างๆ คนไทยในภูมิภาคต่างๆของประเทศไทยสามารถติดต่อสื่อสารกันได้ ภาษาไทยกลางเป็นภาษาที่ใช้ในเมืองหลวง และเป็นภาษาที่ใช้กันในการศึกษา และยังมีภาษาที่ใช้พูดกันในเฉพาะถิ่นของคนซึ่งจะแตกต่างกันในด้านเสียง ความหมายของคำ และการใช้คำศัพท์ ซึ่งหากสังเกตดูพบว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านคำศัพท์ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน (นิตยา บุญสิงห์, 2544)

หรือตามที่ วนิดา เสนีเศรษฐ และคณะ ได้กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมไว้สรุปได้ ดังนี้

- เป็นมรดกของสังคมที่คนในชาติถ่ายทอดกันไว้ และจะพัฒนา
- เป็นลักษณะเด่นของความเป็นชาติ และเป็นรากฐานอันหนึ่งอันเดียวกัน
- เป็นเครื่องแสดงศักดิ์ศรี เกียรติภูมิ และความภูมิใจร่วมกันของคนในชาติ
- เป็นเครื่องหมายแสดงถึงจิตใจอันประณีต และความคิดสร้างสรรค์ในด้านต่าง

ของคนในชาติ (วณิดา เสนีเศรษฐ และคณะ , 2531)

คนไทยมักจะรับเฉพาะที่ตรงกับความเชื่อ ความเหมาะสมกับสภาพของสังคมไทย เมื่อรับมาแล้วก็ปรับปรุง คัดแปลง กล่อมเกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ซึ่งอาจแสดงออกถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียว ความก้าวหน้า และศีลธรรมของประชาชน

อย่างไรก็ตาม จากงานศึกษาที่พบมีการจัดแบ่งประเภทวัฒนธรรม ได้ดังนี้

- 1) วัฒนธรรมทางภาษา
- 2) วัฒนธรรมทางการปกครอง
- 3) วัฒนธรรมทางศาสนา
- 4) วัฒนธรรมทางศิลปกรรม
- 5) วัฒนธรรมทางวรรณกรรม
- 6) วัฒนธรรมทางหัตถกรรม
- 7) วัฒนธรรมทางขนบธรรมเนียมประเพณี

วัฒนธรรมนั้นย่อมขึ้นอยู่กับภาวะแวดล้อมที่แตกต่างกัน และความใกล้ชิดกับวัฒนธรรมอื่น จึงย่อมทำให้เกิดความผันแปรในวัฒนธรรมไปได้มาก ดังเช่น

สุเทพ สุนทรภักซ์ และอลเซน (Olsen) ได้กล่าวถึงการผสมผสานทางวัฒนธรรมไว้ว่า เป็น ขบวนการที่ควบคุมถึงปรากฏการณ์ทั้งหลายที่เป็นผลเนื่องมาจากกลุ่มต่างๆ ซึ่งมีวัฒนธรรมต่างกัน มีการติดต่อกันโดยตรงเป็นระยะเวลาต่อเนื่องกัน อันเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในแบบ วัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มหนึ่งหรือทั้งสองกลุ่มและได้แบ่งทฤษฎีการผสมผสาน (Theories Of Intergration) ออกเป็น 2 ทฤษฎี คือ

1. การผสมผสานทางบรรทัดฐาน (Normative Integration)
2. การผสมผสานตามหน้าที่ (Functional Integration)

การผสมผสานทางบรรทัดฐานมีพื้นฐาน (Assumption) มาจากการมีค่านิยม ร่วมกันหรือคล้ายคลึงกัน ทำให้บุคคลกระทำหรือแสดงออกในปรากฏการณ์ทางสังคมภายใต้ บรรทัดฐานอันเดียวกัน (สุเทพ สุนทรภักซ์, 2515 ; Olsen Marvin E, 1968)

แม้ว่าที่ผ่านมาจะมีการศึกษาเรื่องวัฒนธรรมไว้อย่างมากมาย ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องวัฒนธรรมชุมชนไว้ เช่น วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม มนุษย์กับวัฒนธรรม สังคมและวัฒนธรรมด้านนาไทย แต่เท่าเป็นการศึกษาเพียงบางส่วนและผิวเผินเท่านั้น ดังเช่น เยาวินิตย์ ศรีละมุล ได้อธิบายเกี่ยวกับประเพณีชาวเลเกาะหลีเป๊ะมีวัฒนธรรมปัจจัยพื้นฐานในการ ดำรงชีวิตดังนี้ วัฒนธรรมด้านอาหาร ได้แก่ การหาอาหาร ชนิดของอาหารและการประกอบ อาหาร การบริโภคอาหาร การเก็บรักษาอาหารการถนอมอาหาร อาชีพของชาวเลเกาะหลีเป๊ะส่วนใหญ่ยังคงดำรงอาชีพหลักตามบรรพบุรุษ คือ การทำประมง ดังนั้นอาหารหลักของชาวเลคือ อาหารทะเล ในการรับประทานอาหารของชาวเลเกาะหลีเป๊ะนิยมเปิบด้วยมือ อาหารที่รับประทาน ขอบรสจัด ซึ่งมีแกงเผ็ด ขนมหวานไม่ค่อยจะนิยมมากนัก การรับประทานอาหารของชาวเลจะมี 3 มือ ถ้าอาหารมีเหลือรับประทานก็จะเก็บไว้ในถังโฟมสีขาวใส่น้ำแข็ง การถนอมอาหารส่วนใหญ่ จะทำปลาเค็มตากแห้ง วัฒนธรรมด้านที่อยู่อาศัย ได้แก่ การสร้างที่อยู่อาศัยลักษณะรูปแบบของ ที่อยู่อาศัย การจัดและตกแต่งบ้านเรือนที่อยู่อาศัย และการอยู่อาศัย ที่อยู่อาศัยของชาวเลหลีเป๊ะจะ สร้างแบบพื้นยกสูง ไม้ที่ใช้จะใช้ไม้ที่หาได้จากบนเกาะ วัฒนธรรมด้านเครื่องนุ่งห่ม เครื่องนุ่งห่ม ในชีวิตประจำวันผู้ชายจะนุ่งกางเกงชาวเล ผู้หญิงจะนุ่งโจงหรือกางเกงแล้วแค่สะกดก ไม่นิยม สวมรองเท้าแตะ วัฒนธรรมด้านการรักษาโรค ได้แก่การรักษาด้วยการใช้ยา การรักษาด้วยวิธีการ ทางไสยศาสตร์ หรือใช้ตัวยาควบคู่กับการใช้ไสยศาสตร์ ในการรักษาโรค ด้วยสมุนไพรชาวเล สมัยก่อนนิยมรักษาโรคด้วยสมุนไพร โดยมีโคะหมอเป็นผู้รักษา ปัจจุบันรู้จักรักษาโรคด้วยยาแผน ปัจจุบัน และยังรู้จักระวังรักษาสุขภาพตัวเองมากขึ้น (เยาวินิตย์ ศรีละมุล, 2540)

ซึ่งจะเห็นว่า การดำเนินการศึกษาดังกล่าวยังไม่ครอบคลุม เป็นเพียงการศึกษาเพียงด้านใดด้านหนึ่ง ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่า การที่ศึกษาดังกล่าวควรดำเนินการทุกส่วน ได้แก่ การประยุกต์นำองค์ความรู้เรื่องวัฒนธรรมชุมชนเข้าสู่กิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน

3.2.2 หลักสูตรท้องถิ่น

จากการศึกษาทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น งานวิจัยที่พบคือ งานวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามแนวปฏิรูปการศึกษา กรณีศึกษาอำเภอแม่จัน-แม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพระดับประถมศึกษา และการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นของโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดเพชรบูรณ์

ซึ่งจากการศึกษาพบว่า การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเป็นการศึกษาถึงบริบทชุมชน ทั้งด้านวิถีชีวิตต่างๆ รวมถึงปัญหาและอุปสรรค โดยการใช้ความรู้ทางด้านภูมิปัญญาของแต่ละท้องถิ่นมาเป็นกระบวนการในการศึกษา และจะพบว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องความเชื่อมีการนำมาใช้ในกลุ่มงานสร้างเสริมลักษณะนิสัยมากที่สุด รองลงมาคือภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และสุดท้ายคือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทการประกอบอาชีพ โดยใช้อยู่ในการทำงานและพื้นฐานอาชีพ นอกจากนี้ศักยภาพการปฏิบัติงานพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของผู้บริหารงานและครูวิชาการมีการพัฒนามากขึ้น โดยมีการปรับกิจกรรมการเรียนการสอน รวมถึงรายละเอียดของเนื้อหาและการเลือกใช้สื่อในการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม ซึ่งการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นนั้นจะต้องสอดคล้องกับสภาพ และความต้องการของผู้เรียนและท้องถิ่นนั้นๆ (อดุลย์ อรรถอาภา และคณะ, 2543, ชนดี ปัญญางาน และคณะ, 2544, จารึก นอกไรสง และคณะ, 2544)

อดุลย์ อรรถอาภา ได้กล่าวเกี่ยวกับวิธีการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษา ดังนี้คือ

- (1) ให้เป็นวิทยากรในท้องถิ่นโดยสามารถที่จะขออนุญาตนำบุคคลที่สืบทอดหรือเป็นตัวภูมิปัญญามาใช้ในโรงเรียนได้ตามระเบียบและวิธีการที่ทางราชการกำหนด
- (2) ช่วยการฝึกงานของผู้เรียนโดยสามารถนำผู้เรียนไปศึกษาปฏิบัติ หรือเรียนรู้ในแหล่งวิทยาการชุมชน เช่น โรงสี โรงนา หรือสถานที่ปฏิบัติงานของครอบครัวหมู่บ้าน
- (3) การจัดทำหลักสูตรเฉพาะ โดยจัดทำหลักสูตรเฉพาะ เพื่อกำหนดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เป็นการเฉพาะที่สามารถกำหนดลงให้ทุกกลุ่มประสบการณ์ตามลักษณะของภูมิปัญญาที่สมควรนำมาพิจารณาถ่ายทอด
- (4) บูรณาการกับกลุ่มประสบการณ์ต่างๆ โดยมีการนำภูมิปัญญามาประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ทั้งในด้านเนื้อหากระบวนการและบูรณาการในระหว่างกลุ่มประสบการณ์ที่หลักสูตรกำหนด

(5) แหล่งการเรียนรู้ชุมชน โดยพัฒนาโรงเรียนและชุมชนให้มีการประสานงานการรวบรวมสะสม และบริการด้านความรู้แก่ผู้เรียนและชุมชนตามสภาพและความต้องการของท้องถิ่น

(6) กิจกรรมนอกหลักสูตร โดยจัดในรูปกิจกรรมตามความสนใจ หรือโครงการเสริมหลักสูตรในลักษณะของค่ายความรู้ต่างๆที่นอกเหนือจากหลักสูตรกำหนด ซึ่งพิจารณาจากความสนใจ ความต้องการของชุมชน และความเหมาะสมของท้องถิ่นเป็นหลัก (อดุลย์ อรรถอาภา, 2543)

และสัจ จุทรานันท์ ได้กล่าวว่าการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นมี 2 แนวทางคือ

(1) โรงเรียนเป็นผู้นำกิจกรรม หรือเนื้อหาสาระที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านให้จัดการเรียนการสอนหรือพัฒนาหลักสูตรขึ้นในโรงเรียน ให้เด็กได้เรียนรู้โดยการคัดเลือกเนื้อหาหรือกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น

(2) โรงเรียนเชิญเจ้าของภูมิปัญญา เช่น ปราชญ์ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรและจัดการเรียนการสอน (สัจ จุทรานันท์, 2532)

3.2.3 การผสมผสานวัฒนธรรมชุมชนกับกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความพึงพอใจ

จากการศึกษาค้นคว้าในเรื่องของการผสมผสานวัฒนธรรมชุมชนกับกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความพึงพอใจนั้น พบงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยกล่าวถึงลักษณะความพึงพอใจไว้ คือ เรื่องการศึกษาความพึงพอใจในการทำงาน ดังนี้

สมพงษ์ เกษมศิลป์ ได้กล่าวถึงมาตรการวัดความพึงพอใจไว้ดังนี้

(1) การสังเกตการณ์ คือการเฝ้าติดตามดูอย่างเอาใจใส่ ดูความเปลี่ยนแปลงในระยะเวลาที่กำหนดให้เป็นวิธีการเก็บข้อมูล เพื่อมุ่งที่จะทราบความสัมพันธ์ของบุคคลที่ร่วมกันปฏิบัติการ

(2) การสัมภาษณ์เป็นการวิจัยที่มีแบบแผน เพื่อใช้ตรวจหาข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ในสังคม อย่างไรก็ตามในการสัมภาษณ์ อาจมีความแตกต่างกันในเรื่องความเห็น

(3) การปฏิบัติงานวิจัยเป็นวิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่นำเอาความรู้ในวิชาการต่าง ๆ มาประยุกต์เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในรูปที่สามารถวัดได้ในเชิงปริมาณ(สมพงษ์ เกษมศิลป์, 2523)

3.2.4 การตระหนักเห็นคุณค่าและเกิดความภาคภูมิใจในคุณค่าของวัฒนธรรม

ชุมชน

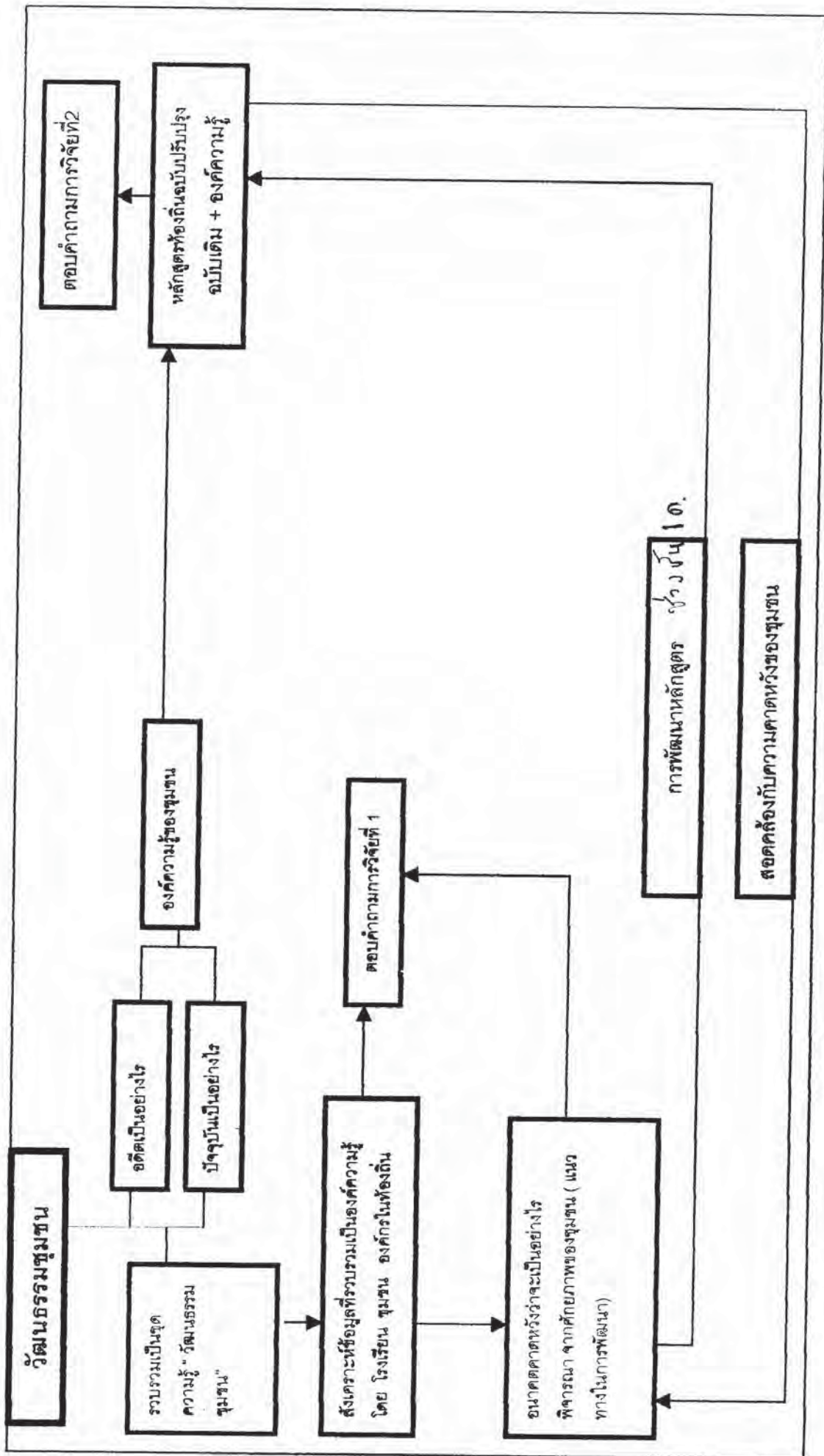
จากการศึกษาค้นคว้าในเรื่องของการตระหนักเห็นคุณค่าและความภาคภูมิใจในคุณค่าของวัฒนธรรมชุมชนนั้น ได้พบงานวิจัยที่สำคัญเกี่ยวกับเรื่องดังต่อไปนี้คือ

ศิริพงษ์ นวลแก้ว กล่าวว่า การตระหนักเห็นคุณค่าและความภาคภูมิใจของวัฒนธรรมที่สำคัญในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น คือ การนำภูมิปัญญาท้องถิ่น คติความเชื่อ สุภาษิต และนำเนื้อหาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม ความเชื่อจากศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมในชุมชนสอดแทรกหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียน แต่ที่ประสบกับปัญหา คือ ขาดงบประมาณในการดำเนินการของผู้บริหารโรงเรียน (ศิริพงษ์ นวลแก้ว,2540)

และชาญชัย พงษ์มณี ได้กล่าวอีกว่า การนำศิลปวัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาในหลักสูตรท้องถิ่นนั้น ชุมชนต้องการให้โรงเรียนเผยแพร่ความรู้ด้านต่างๆในรูปสิ่งพิมพ์ เพราะคนชุมชนตระหนักและเห็นคุณค่าของขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อจะได้มีการปรับใช้ และมีผู้สืบทอดวัฒนธรรมชุมชนต่อไป (ชาญชัย พงษ์มณี,2540)

ประเด็นสุดท้าย สุนทร นุ่มพันธุ์ ให้ความสำคัญกับบุคคลากรในโรงเรียนในเรื่องความพร้อมของบุคคลากร ในเรื่องของความสามารถในการสร้างหลักสูตรและหาสื่อในการสอน โดยที่ชุมชนมีความพร้อมในด้านการร่วมสร้างหลักสูตรท้องถิ่น แต่ชุมชนไม่มีความพร้อมในเรื่องแหล่งงบประมาณที่จะมาสนับสนุนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นร่วมกับทางโรงเรียน แต่บุคคลากรไม่มีความพร้อมในเรื่องของแหล่งงบประมาณที่จะมาสนับสนุนในการสร้างหลักสูตร (สุนทร นุ่มพันธุ์,2542)

4. กรอบแนวความคิดการวิจัย

5.ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ได้หลักสูตรท้องถิ่นฉบับปรับปรุงที่เกิดจากการร่างหลักสูตรตามวิสัยทัศน์ของกระทรวงศึกษาธิการ
- ผู้เรียนในหลักสูตรเกิดความตระหนัก ความภาคภูมิใจและสำนึกรักถิ่นฐานของตน
- คนในชุมชนเกิดความตระหนัก เกิดกระบวนการเรียนรู้ ในคุณค่าของวัฒนธรรมชุมชน

บทที่ 2

ระเบียบวิธีวิจัย

1. ประชากร พื้นที่เป้าหมายและการสุ่มตัวอย่าง

การวิจัยนี้จะดำเนินการวิจัยในพื้นที่ ตำบลหนองปล้อง อำเภอวังทรายพูน จังหวัดพิจิตร โดยแบ่งเป็น พื้นที่ในการดำเนินการวิจัยดังนี้

- บ้านโคกขวาง (หมู่ที่ 9) ตำบลหนองปล้อง อำเภอวังทรายพูน จังหวัดพิจิตร
- บ้านคลองคด (หมู่ที่ 6) ตำบลหนองปล้อง อำเภอวังทรายพูน จังหวัดพิจิตร

2. วิธีดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 วิธีการที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลได้แก่ การออกสัมภาษณ์ชาวบ้านที่มีความรู้และจดบันทึก โดยให้นักเรียน ครู และทีมวิจัยชาวบ้านทำการสัมภาษณ์

2.2 การจัดเวทีสนทนากลุ่ม (Focus Groups) หลังจากนั้นรวบรวมข้อมูลที่ได้มา ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อสกัดออกมาเป็นความรู้ของชุมชน

2.3 เชิญผู้เชี่ยวชาญวิพากษ์ข้อมูลที่ละส่วน

2.4 เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การสร้างแบบสัมภาษณ์ความต้องการศึกษาของนักเรียนแต่ละคน การทำแบบสอบถามแบบมีส่วนร่วมเรื่องวัฒนธรรมชุมชน ได้แก่ ประวัติศาสตร์ความเป็นมาชุมชน วิถีชีวิตการเฝ้าอยู่ เฝ้ากิน ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ

2.5 นำข้อมูลที่ได้มารวบรวม ทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลจนเป็นความรู้ชุดวัฒนธรรมชุมชนบ้านโคกขวางและบ้านคลองคด และทำการวิพากษ์ชุดความรู้นั้นโดยผู้เชี่ยวชาญ

3. กิจกรรมการปฏิบัติการวิจัย

เครื่องมือในการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

ประเด็นในการเก็บข้อมูล	เครื่องมือในการเก็บข้อมูล	วิธีวิเคราะห์ข้อมูล
1. บริบทชุมชน	• สัมภาษณ์เชิงลึก นางสุดตา จันทร์จรต นายดวง ค่ายชัยภูมิ ชาวบ้าน • ศึกษาจากสภาพพื้นที่จริง	พูดคุย/บันทึกประเด็นสำคัญ/สรุป
2. บทเรียนการทำหลักสูตรท้องถิ่นที่ผ่านมา	จัดเวที วิเคราะห์หลักสูตรท้องถิ่นที่ผ่านมา โดยครู นักวิชาการท้องถิ่น (ศึกษานิเทศก์เขตพื้นที่ และผู้เชี่ยวชาญ (อ.ลำยอง)	วิเคราะห์จากเอกสาร สรุปประเด็นสำคัญ
3. วัฒนธรรมชุมชนบ้านโคกขวางและบ้านคลองคต	• สัมภาษณ์คนในชุมชน/นักเรียน • สทนากลุ่ม • รายงานของนักเรียน	สรุปประเด็นสำคัญ/บันทึก

แผนปฏิบัติงานและงบประมาณ

ชื่อกิจกรรม	วัตถุประสงค์	เครื่องมือ/วิธีการ	ผู้เข้าร่วมกิจกรรม	ระยะเวลา	งบประมาณ	ผู้รับผิดชอบ	ผลที่จะได้รับ
1. วางแผนและสร้างเครื่องมือการเก็บข้อมูล	- เพื่อเตรียมความพร้อมของทีม - เพื่อฝึกทักษะการเก็บข้อมูลและสร้างเครื่องมือ	- เวทีเตรียมความพร้อมและอบรมทักษะกระบวนการวิจัย - สร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูล	- ทีมวิจัย 10 คน - วิทยากร 1 คน - ผู้ช่วยนักวิจัย 5 คน	เดือนที่ 1 2 วัน	5,660 บาท	- นางทิพวรรณ สุกรี จันทร์	- ทีมวิจัยเข้าใจโครงการ - ได้แผนการปฏิบัติงาน - ได้เครื่องมือที่จะเก็บข้อมูล
2. สรุปบทเรียนการทำหลักสูตรท้องถิ่นโรงเรียนวัดหนองปลาหมอที่ผ่านมา	- เพื่อสรุปบทเรียนการทำหลักสูตรของโรงเรียนวัดหนองปลาหมอเพื่อสรุปเป็นองค์ความรู้	- นักวิจัยครูชาวบ้านนักเรียน ผู้ช่วยนักวิจัย ร่วมกันสรุปบทเรียนการทำหลักสูตรท้องถิ่นที่ผ่าน มา โดยจัดเป็นเวทีสนทนาอภิปรายร่วมกัน	- วิทยากร 1 คน กระบวนการ 2 คน - ทีมวิจัยครูและชาวบ้าน 10 คน - ผู้ช่วยนักวิจัย 5 คน	เดือนที่ 2 2 วัน	6,520 บาท	- นางทิพวรรณ สุกรี จันทร์	- ได้ข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่นโรงเรียนวัดหนองปลาหมอฯ ที่นำมา เช่น เรื่องอาชีพ ถึงแวดล้อม

แผนปฏิบัติงานและงบประมาณ

ชื่อกิจกรรม	วัตถุประสงค์	เครื่องมือ/วิธีการ	ผู้เข้าร่วมกิจกรรม	ระยะเวลา	งบประมาณ	ผู้รับผิดชอบ	ผลที่จะได้รับ
3.ศึกษาบริบทชุมชนและบริบท	-เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลบริบทชุมชนและบริบทโรงเรียน 1. บริบทชุมชนจะเก็บข้อมูลดังนี้ 1.1 ทางกายภาพ 1.2 วัฒนธรรมชุมชน -ประวัติ -ความเชื่อ -ขนบธรรมเนียม	-นักวิจัยชาวบ้านนักเรียน สอบถามสัมภาษณ์และจัดสนทนากลุ่มคนในชุมชน 3 เวที เวทีละ 20 คน -ครูให้นักเรียนในแต่ละชั้นกลับไปสืบค้นผ่านทางกรบ้าน เช่น เรียงความ	-ทีมวิจัย 10 คน -นักเรียน 15 คน (ทีมเก็บข้อมูลเดิมเดิมอีกครั้ง) ป.4 จำนวน 5 คน ป.5 จำนวน 5 คน ป.6 จำนวน 5 คน -ผู้ช่วยนักวิจัย 5 คน	เดือน 1-3	1,700 บาท	-นางทิพวรรณ จันทร์สุกรี (ดูแล ป. 6) -นางสุจิตรา ศรีนฤตร (ดูแล ป. 1) -นายสวัสดิ์ สิงห์สถล (ดูแล ป. 4) -นางบุญณี ยอดนุ่น (ดูแล ป. 5) -นายชัยรัตน์ ขมิ้นทก (ดูแล ป. 2) -นางสาวพัชรา ดิเรกวิณะ (ดูแล ป. 3)	-ได้ข้อมูลบริบทชุมชน -ได้ทราบศักยภาพของโรงเรียน -นักเรียนในโรงเรียนได้มีส่วนร่วมในการสืบค้นวัฒนธรรมชุมชน
4.ฝึกอบรมการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ	-เพื่อฝึกอบรมการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ	-เวทีฝึกอบรมการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ	-ทีมวิจัย 10 คน -node พิษณุโลก -ผู้ช่วยนักวิจัย 5 คน	เดือนที่ 3 1 วัน	2,250 บาท	-นางทิพวรรณ จันทร์สุกรี	-ทีมวิจัยมีความรู้เรื่องการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

แผนปฏิบัติงานและงบประมาณ

ชื่อกิจกรรม	วัตถุประสงค์	เครื่องมือ/วิธีการ	ผู้เข้าร่วมกิจการ	ระยะเวลา	งบประมาณ	ผู้รับผิดชอบ	ผลที่จะได้รับ
5.วิเคราะห์ข้อมูล	-เพื่อวิเคราะห์	-ประชุม อภิปราย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับองค์ความรู้ที่ได้	-ทีมวิจัย 10 คน -ผู้ช่วยทีมวิจัย 5 คน	เดือนที่ 3 1 สัปดาห์	2,350 บาท	-นางสุจิตรา ศรีนครตร	-ได้องค์ความรู้วัฒนธรรมชุมชน ดังนี้ -ประวัติความเป็นมา -ความเชื่อ -ขนบธรรมเนียม -วิถีชีวิตและ เศรษฐกิจ -ได้ชุดความรู้วัฒนธรรมชุมชนที่ สมบูรณ์ -ได้คืนข้อมูลให้กับ คนในชุมชน -ชุมชนได้มีส่วน ร่วมในการเติมเต็ม ข้อมูล -ได้สร้างบรรยากาศ ให้เกิดความตื่นตัว
6.วิพากษ์ข้อมูล และนำเสนอข้อ มูลความรู้สู่ชุมชน	-เพื่อเติมเต็มข้อมูล ในส่วนที่ยังไม่ชัดเจนให้มีความ สมบูรณ์ยิ่งขึ้น	-จัดเวที, เชิญภูมิ ปัญญาชาวบ้านใน ชุมชน แยกเวที ตามชนเผ่า	-นักวิชาการท้องถิ่น 5 คน -ผู้เชี่ยวชาญ 2 คน -ทีมวิจัย 10 คน -นักเรียนและชุมชนประมาณ 150 คน -ผู้ช่วยทีมวิจัย 5 คน	เดือนที่ 4 1 วัน	16,110 บาท	- นางทิพวรรณ จันทร์สุกรี	

แผนปฏิบัติงานและงบประมาณ

ข้อกิจกรรม	วัตถุประสงค์	เครื่องมือ/วิธีการ	ผู้เข้าร่วมกิจกรรม	ระยะเวลา	งบประมาณ	ผู้รับผิดชอบ	ผลที่จะได้รับ
7. สังเคราะห์ ความรู้วัฒนธรรม ชุมชน	-เพื่อสรุปผลชุด ความรู้เรื่องวัฒนธรรมชุมชน	-จัดเวทีสรุปผล	-ทีมวิจัย 10 คน -ผู้ช่วยทีมวิจัย 5 คน	เดือนที่ 4 1 วัน	2,200 บาท	-นางบุญช่วย จันทร์จรัส -นางสุรัตนา อำไพบุลย์ นางทิพวรรณ จันทร์สุ กรี (ดูแลป. 6) -นางสุจิตรา ศรีนครบุตร (ดูแล ป. 1) -นายสวัสดิ์ ถึงหัตถกล (ดูแล ป. 4) -นางบุษณี ยอดนุ่ม (ดูแล ป. 5) -นายชัยรัตน์ ขมิ้นทง ต (ดูแล ป. 2) -นางสาวพัชรา ดิเรก วัฒนะ (ดูแล ป. 3)	-ได้ชุดความรู้ที่ทาง โรงเรียนพร้อมนำไป ใช้ในการปรับปรุง หลักสูตร ในการร่วมกันสืบ สานวัฒนธรรมให้ กับชุมชนและเยาวชน
8. ศึกษาความ ต้องการของผู้ เรียนและผู้ปกครองและครู พร้อมและโรงเรียนและศักยภาพ ชุมชน	-เพื่อให้ได้หลักสูตรท้องถิ่นที่ตรงกับความต้องการของผู้เรียน ผู้ปกครอง ความพร้อมของโรงเรียน และศักยภาพของโรงเรียนที่จะเป็นแหล่งเรียนรู้	-สอบถามความ ต้องการของผู้เรียน และผู้ปกครอง -อภิปรายผลการ สำรวจ	-ทีมวิจัย 10 คน -นักเรียน -ผู้ปกครอง -ชุมชน -ผู้ช่วยทีมวิจัย 5 คน	เดือนที่ 5 1 สัปดาห์	2,250 บาท		-ได้ผลสรุปความ ต้องการของผู้เรียน และผู้ปกครองในถึง ที่ยากเรียน และได้ หลักสูตรที่เป็นไป ตามความต้องการ ของผู้เรียนผู้ปกครอง บนพื้นฐานศักยภาพ ของโรงเรียนและชุมชน

แผนปฏิบัติงานและงบประมาณ

ชื่อกิจกรรม	วัตถุประสงค์	เครื่องมือ/วิธีการ	ผู้เข้าร่วมกิจกรรม	ระยะเวลา	งบประมาณ	ผู้รับผิดชอบ	ผลที่จะได้รับ
9.อบรมความรู้เชิงปฏิบัติการเรื่องหลักสูตรท้องถิ่น	-เพื่อให้ความรู้แก่ครูในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น	-ฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	-วิทยากร 2 คน -ทีมวิจัย 10 คน -นักวิชาการท้องถิ่น 3 คน -ผู้ช่วยทีมวิจัย 5 คน	เดือนที่ 6 1 ตุลาคม	7,270 บาท	-นายสวัสดิ์สิงห์สกุล	-หลักสูตรท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์ที่จะนำมาใช้ในการเรียนการสอน
10. เขียนรายงานฉบับสมบูรณ์	-เพื่อจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์	-เขียนรายงาน	-ทีมวิจัย 10 คน	เดือนที่ 7-8	4,000 บาท	นางทิพวรรณ จันทร์สุกรี	-รายงานฉบับสมบูรณ์

บทที่ 3

บริบทชุมชนบ้านโคกขวางและบ้านคลองคต

1. บริบททางด้านกายภาพของชุมชน

ชุมชนคลองคตและบ้านโคกขวาง ตำบลหนองปล้อง อำเภอวังทรายพูน จังหวัดพิจิตร เริ่มมีการตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ปี พ.ศ.2485 ที่ตั้งของหมู่บ้านมีลักษณะเป็นที่ราบ ไม่มีเขตติดต่อกับภูเขามืออาณาเขตติดต่อดังนี้

บ้านคลองคต มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

- ทิศเหนือ ติดต่อกับลำคลองคต
- ทิศใต้ ติดต่อกับบ้านโคกประจักษ์ ต.หนองปล้อง อ.วังทรายพูน จ.พิจิตร
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับบ้านโคกขวาง ต.หนองปล้อง อ.วังทรายพูน จ.พิจิตร
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับบ้านคลองน้อยและบ้านหนองโสน ต.หนองปล้อง อ.วังทรายพูน จ.พิจิตร

บ้านโคกขวาง มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

- ทิศเหนือ ติดต่อกับบ้านคลองคต ต.หนองปล้อง อ.วังทรายพูน จ.พิจิตร
- ทิศใต้ ติดต่อกับคลองโคกประจักษ์
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับบ้านโคกประจักษ์ ต.หนองปล้อง อ.วังทรายพูน จ.พิจิตร
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ต.หัวดง อ.วังทรายพูน จ.พิจิตร

ประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชนคลองคตนี้ส่วนใหญ่อพยพมาจากสระบุรี, ชัยภูมิ และพิจิตร หมายถึงคนในพื้นที่เดิม ภายในชุมชนบ้านคลองคตมีโรงเรียนชื่อ โรงเรียนวัดหนองปลาหมอ มิตรภาพที่ 215 เป็นโรงเรียนที่เป็นศูนย์การบริการทางการศึกษาให้กับชุมชนทั้งสองนี้ด้วย

ประชากรส่วนใหญ่ในชุมชนสื่อสารกันด้วยภาษาถิ่นคือ ภาษาอีสาน เช่น ภาษาไทยเงี้ยว (หมายถึงภาษาที่มีสำเนียงภาษาอีสานปนกับภาษาเหนือ) ภาษาไทยสำเนียงสระบุรี (หมายถึงภาษาที่มีสำเนียงภาษาอีสานปนกับภาษาไทยภาคกลาง) เป็นต้น

2. ประวัติศาสตร์และพลวัตด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาบ้านคลองคตและบ้านโคกขวาง

2.1 ประวัติความเป็นมาของบ้านคลองคตและบ้านโคกขวาง

บ้านคลองคตและบ้านโคกขวางตั้งอยู่ในตำบลหนองปล้อง อำเภอวังทรายพูน จังหวัดพิจิตร เป็นหมู่บ้านที่ก่อตั้งขึ้นได้ไม่นานนัก กล่าวคือ จากคำบอกเล่าของผู้อาวุโส มีการสันนิษฐานว่าชุมชนนี้น่าจะมีการก่อตั้ง ราวปี พ.ศ. 2489

แม่ใหญ่ตา จันทรจักรัส ผู้ที่เข้ามาบุกเบิกพื้นที่ในชุมชนบ้านคลองคต ปัจจุบันอายุ 83 ปี ได้เล่าประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านคลองคตสรุปความได้ว่า แม่ใหญ่เป็นคนในรุ่นบุกเบิกในพื้นที่นี้อพยพย้ายถิ่นมาจากสระบุรี โดยเดินทางมาตามรางรถไฟ อพยพมากลั่นกลุ่มที่น้องเนื่อง

จากพื้นที่เดิมมีความแห้งแล้ง ประกอบกับต้องการเข้ามาจับจองที่ดินทำกิน โดยนำลูกใส่กระบุง แล้วเดินทางเรื่อยมา ในการย้ายถิ่นเข้ามานั้นก็ต้องเผชิญกับอุปสรรคต่างๆ เช่น โรคภัยไข้เจ็บ โจรป่าที่คอยดักปล้น ทำให้สมาชิกที่เดินทางมาด้วยกันลดน้อยถอยลง บ้างก็ล้มตายเพราะโรคภัย บ้างก็ถูกฆ่าตายจากการต่อสู้ บ้างก็จับจองที่ดินตามที่รกร้างว่างเปล่าระหว่างการเดินทาง

อย่างไรก็ตาม แม่ใหญ่ตาก็ได้เดินทางอพยพมากับสามีและกลุ่มเพื่อนจำนวนหนึ่ง จนมาพบพื้นที่ พื้นที่หนึ่งซึ่งเป็นเพียงพื้นที่ที่รกร้างว่างเปล่า กลุ่มที่อพยพมาด้วยกันจึงได้ทำการหักล้างถางพงจับจองที่ดินในบริเวณใกล้เคียงกัน จากนั้นก็เริ่มมีการอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามา ล้วนแต่ต่างชนเผ่า ต่างวัฒนธรรมของตน โดยในขณะนั้นมีชนเผ่าที่อพยพเข้ามาในช่วงแรก คือ ไทยพวน ไทยยวน จนกลายเป็นพื้นที่ชุมชนบ้านคลองคตในปัจจุบัน

นอกจากนี้แม่ใหญ่ตายังได้เล่าประวัติการตั้งชื่อชุมชนของตนไว้ซึ่งสรุปความได้ว่า ในตอนต้นของการก่อตั้งหมู่บ้านนั้น ยังไม่มีการตั้งชื่อหมู่บ้าน เนื่องจากยังเป็นเพียงชุมชนขนาดเล็ก แต่หลังจากที่มีการอพยพเข้ามาเป็นชุมชนใหญ่ขึ้น เนื่องจากคนที่มาอยู่ก่อนเริ่มชักชวนพี่น้องตนเข้ามาในกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาก่อนนั้นก็เริ่มคิดว่าควรจะมีการตั้งชื่อชุมชนของตน โดยตั้งตามลักษณะสภาพพื้นที่ของตน กล่าวคือ ตั้งตามลักษณะจุดเด่นของที่ตั้ง โดยชื่อคลองคตมาจากลักษณะของลำคลองในพื้นที่ ที่มีคลองคตโค้งไปมา ชาวบ้านจึงเรียกที่แห่งนี้ว่า “บ้านคลองคต” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา อาจกล่าวได้ว่า บ้านคลองคตอาจจะเป็นชุมชนที่มีการก่อตั้งในช่วงแรกของการตั้งชุมชนบริเวณข้างเคียงก็ได้

ในพื้นที่อีกพื้นที่หนึ่งที่มีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจ คือ “บ้านโคกขวาง” ตาดวง ค่ายชัยภูมิ ปรากฏชื่อของชุมชนแห่งนี้ ปัจจุบันอายุ 79 ปี ได้เล่าประวัติของการตั้งชื่อชุมชนบ้านโคกขวางไว้โดยสรุปใจความสำคัญไว้ว่า คำว่า “โคกขวาง” นั้น มาจากภาษาอีสาน ที่เรียกลักษณะของเนินดินที่อยู่ในที่ตั้งหมู่บ้านว่า “โคก” และโคกนี้ก็เกิดขึ้นขวางดวงอาทิตย์ ชาวบ้านจึงเรียกโคกที่ขวางตามแนวพระอาทิตย์ขึ้นนี้ว่า “บ้านโคกขวาง” ตาดวงเล่าว่า แม้ตาดวงจะไม่ได้เกิดอยู่ที่นี้แต่ก็กล่าวได้ว่า เป็นผู้มีความรู้ในชัยภูมินี้เป็นอย่างดี เนื่องจากว่าได้อพยพหนีความแห้งแล้งจากภาคอีสานเข้ามาสู่พื้นที่แห่งนี้ราว 57 ปี

แม้บ้านโคกขวางจะมีอายุการก่อตั้งถิ่นฐานที่น้อยกว่าบ้านคลองคตก็ตาม แต่ทว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ที่อพยพเข้ามาล้วนมาจากหลายจังหวัด เช่น จังหวัดสระบุรี ลพบุรี ชัยภูมิ ร้อยเอ็ด ชัยนาท ในความหลากหลายของถิ่นการอพยพเดิมจึงทำให้มีความหลากหลายของวัฒนธรรมตามไปด้วย กล่าวคือ ในบ้านโคกขวาง ยังมีวัฒนธรรมของคนไทยอีสาน ไทยเงี้ยว ไทยพวน ที่ผสมผสานกันอยู่ในหมู่บ้านโคกขวางนี้

ปัจจุบัน อาชีพส่วนใหญ่ของคนในชุมชนนี้คือ การทำนาข้าว รองลงมาคือ การทำปศุสัตว์ เช่น การเลี้ยงวัว เลี้ยงไก่บ้าน และค้าขาย

และจากการที่ทั้ง 2 ชุมชนมีการอพยพย้ายถิ่นฐานและมีการผสมปนเปในวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ดังนั้นจึงส่งผลให้ลักษณะของวิถีการดำเนินชีวิตและวัฒนธรรมมีความแตกต่างกันทั้งด้านวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ คือ ด้านประเพณี พิธีกรรม ภาษา อาหารการกิน ความต่างที่เห็นได้ชัด เช่น วัฒนธรรมด้านภาษา ในชุมชนนี้จะมีสำเนียงภาษาพูดที่หลากหลายตามกลุ่มชนเผ่าของตนเอง เช่น คนที่อพยพมาจากจังหวัดสระบุรีก็จะใช้ภาษาสำเนียงท้องถิ่นสระบุรี ส่วนคนที่อพยพมาจากภาคอีสานก็จะใช้ภาษาไทยอีสาน กล่าวคือ แต่ละภาษาก็จะมีสำเนียงและคำศัพท์ที่แตกต่างกันออกไป หรือในวัฒนธรรมอาหารการกินก็มีความแตกต่างกันออกไป เช่น ในกลุ่มของไทยพวนมักจะทำอาหารซึ่งมีส่วนประกอบของกะทิ ซึ่งต่างกับผู้ที่อพยพมาจากสระบุรีหรือกลุ่มคนในท้องถิ่นที่ เรียกตนเองว่า “ลาวสระบุรี” จะมีวิธีการปรุงอาหารที่จะไม่มีกะทิเป็นองค์ประกอบเป็นต้น

2.2 วิกฤตการณ์การเปลี่ยนแปลงของ 2 ชุมชน

ราวปี พ.ศ.2504 ที่ประเทศไทยนำแผนพัฒนาเศรษฐกิจมาใช้เพื่อรองรับกับการพัฒนาตามกระแสหลัก หลายชุมชนในประเทศเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตแบบยังชีพเข้าสู่ระบบการผลิตรองรับอุตสาหกรรม บ้านคลองคตและบ้านโคกขวางก็เป็นชุมชนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบในการพัฒนานั้น ส่งผลกระทบถึงปัจจุบันคือ ปัจจุบันบ้านคลองคตและบ้านโคกขวางมีการเปลี่ยนแปลงไปตามแนวทางการพัฒนากระแสหลัก เช่น การผลิตในภาคเกษตรกรรม จากเดิมที่เคยผลิตเพื่อยังชีพ เหลือแล้วจึงขาย เป็นการผลิตเพื่อขายเป็นหลัก ทั้งยังนำเทคโนโลยี มาเป็นส่วนสำคัญในกระบวนการผลิต ทำให้วิถีการดำเนินชีวิตเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมประเพณี หรือแม้กระทั่งความสัมพันธ์ของคนในชุมชน หากพิจารณาพบว่าสิ่งที่กำลังเปลี่ยนไปนั้นนับว่าเป็นสิ่งที่น่าเสียดาย หากสิ่งที่มีคุณค่าและทุนทางสังคมที่สำคัญในการพัฒนาถูกเปลี่ยนไปจากสังคม

จากลักษณะบริบทชุมชนทางด้านภูมิศาสตร์ของชุมชนบ้านคลองคตและบ้านโคกขวางที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น ทำให้ค้นพบทุนเดิมของลักษณะภูมิศาสตร์ชุมชน ดังนี้

1) จากลักษณะที่ตั้งของชุมชนพบว่า บ้านคลองคตและบ้านโคกขวาง เป็นชุมชนที่ทุกด้านถูกล้อมด้วยชุมชนหมู่บ้านอื่น ๆ ยกเว้นทางด้านทิศเหนือที่ติดต่อกับลำคลองคต ซึ่งเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญในการทำเกษตรของชุมชนในละแวกนั้น ซึ่งได้แก่ บ้านคลองคต บ้านโคกขวาง บ้านคลองน้อย บ้านหนองนาดำ บ้านหนองโสน และตำบลหัวดงบางส่วน ดังนั้นจากยุทธศาสตร์ที่ตั้งดังกล่าว มีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนและคนนอกชุมชนที่ดี กล่าวคือ มีการปฏิสัมพันธ์ และมีการไปมาหาสู่กัน นอกจากนี้พื้นที่ทำกินบางส่วนของคนนอกชุมชน ก็อยู่ในพื้นที่ของสองชุมชนนี้ด้วย

ดังนั้น จากข้อดีของลักษณะที่ตั้งตามที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น จึงทำให้เป็นประโยชน์ต่อการที่จะสืบค้น รวบรวมข้อมูลวัฒนธรรมชุมชน โดยใช้สายสัมพันธ์ระบบเครือข่ายเป็นตัวประสานในการค้นหาข้อมูล

2) พื้นที่ที่ตั้งของโรงเรียน ตั้งอยู่ระหว่างชุมชนบ้านคลองคตและบ้านโคกขวาง โดยโรงเรียนวัดหนองปลาหมอฯ นี้ เป็นศูนย์บริการการศึกษาให้กับประชากรในชุมชนทั้ง 2 หมู่บ้าน ดังนั้น นักเรียนส่วนใหญ่ที่ในโรงเรียนจึงเป็นประชากรในเขตของ 2 หมู่บ้านนี้ จึงเป็นประโยชน์ในการวิจัยครั้งนี้ โดยการให้นักเรียนซึ่งเป็นคนในชุมชน ร่วมลงมือเก็บข้อมูลในภาคสนาม ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ด้านความสะดวก และความรวดเร็วในการเก็บข้อมูล และผู้ที่ทำการเก็บข้อมูลทราบในลักษณะพื้นที่เป็นอย่างดี

ในทางเดียวกันเนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ในชุมชนมีการสื่อสารด้วยภาษาถิ่นที่มีสำเนียงที่คล้ายคลึงกันดังนั้น จึงทำให้ทีมวิจัยชาวบ้านสามารถสื่อสารในฐานะ “คนใน” ได้เป็นอย่างดี อีกทั้งทำให้การตีความในข้อมูลก่อให้เกิดความผิดพลาดน้อยลง จากบริบทที่เอื้ออำนวยในการศึกษา สามารถวิเคราะห์ตามหลักทฤษฎี ดังนี้

ตามทฤษฎีมานุษยวิทยาในการอธิบายพฤติกรรม ได้กล่าวสรุปเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางภาษาไว้ว่า “ภาษาถิ่นได้เสริมสร้างความเป็นปึกแผ่นให้องค์กรทางการเมืองของชุมชนท้องถิ่น อีกทั้งการมีพิธีกรรมยังช่วยตอกย้ำความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน ความสมานฉันท์ในชุมชนด้วย เนื่องจากว่า คนในชุมชนเกิดความไว้วางใจ เพราะด้วยความเป็นพวกพ้อง” (ยศ สันตสมบัติ: 2537) ตามเหตุผลดังกล่าว จึงเป็นทุนของทีมวิจัยในการดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนาม

3. บริบททางด้านเศรษฐกิจชุมชน / วิถีชีวิตการทำอยู่ ทำกิน

ชุมชนบ้านโคกขวางและบ้านคลองคตเป็นชุมชนที่มีการตั้งขึ้นมาใหม่ ซึ่งสาเหตุที่มีการก่อตั้งก็เนื่องมาจากความต้องการที่จะบุกเบิกที่ดินทำกิน เพื่อการประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรม เนื่องจากประสบกับปัญหาความแห้งแล้ง และภัยธรรมชาติต่างๆ จากพื้นที่เดิม จึงได้มีการอพยพย้ายถิ่นเข้ามาบุกเบิกพื้นที่บ้านโคกขวางและบ้านคลองคตในปัจจุบัน

การประกอบอาชีพของคนส่วนใหญ่ในชุมชน ก็ยังคงอาชีพเกษตรกรรมเหมือนเช่นในอดีต รองลงมาคือ การปศุสัตว์ เช่น เลี้ยงวัว เลี้ยงไก่ชนและค้าขาย ซึ่งพื้นที่เกษตรกรรมของบ้านโคกขวางและบ้านคลองคตนั้นอยู่ในเกณฑ์อุดมสมบูรณ์ สภาพดินมีความเหมาะสมกับการเพาะปลูก อีกทั้งยังมีน้ำเพื่อใช้ในการเกษตรอย่างเพียงพอ เนื่องจากมีคลองชลประทานภายในชุมชน แต่ก็ประสบกับปัญหาน้ำท่วมในช่วงเดือนพฤษภาคม - มิถุนายน ซึ่งก็ส่งผลให้ผลผลิตเสียหายพอสมควร ช่วงหน้าแล้งประชากรในวัยแรงงานของชุมชนจะมีการอพยพเข้าไปทำงานในตัวเมืองและในกรุงเทพฯ แต่เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวก็จะกลับมาทำเกษตรกรรมต่อ สำหรับแรงงานที่ไม่ได้เดิน

ทางไปทำงานในตัวเมืองและในกรุงเทพฯก็จะประกอบอาชีพเสริม คือ การจักสาน(การถักแห ถักเปด) ค้าขาย และรับจ้าง

และเนื่องจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมแบบเดียวกันของคนในชุมชน เป็นสาเหตุทำให้คนในชุมชนได้รับทราบถึงปัญหา จากการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิตที่เหมือนกัน ปัญหาดังกล่าว เป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดความเห็นอกเห็นใจในวิถีชีวิตการประกอบอาชีพเป็นอย่างดี จากสาเหตุดังกล่าวจึงส่งผลให้รูปแบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนมีความใกล้ชิดสนิทสนมกัน เหมือนญาติ เอื้ออาทร ความเป็นพวกเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม นอกจากในเขตนี้จะมีพื้นที่ที่เอื้ออำนวย ในด้านพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมแล้ว ยังมีบุคลากรที่มีศักยภาพของชุมชนในด้านภูมิปัญญา ซึ่งเอื้อต่อการทำวิจัยในครั้งนี้และถือเป็นทุนเดิมของพื้นที่วิจัย คือ

3.1 แม่ใหญ่ตา จันทรจักรธ ปรากฏชาวบ้านผู้ที่มีความรู้ในเรื่องของการอพยพย้ายถิ่น และทราบถึงประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านคลองคดเป็นอย่างดี เนื่องจากว่าเป็นบุคคลที่อพยพย้ายถิ่นมาตั้งแต่รุ่นบุกเบิกพื้นที่ทำกิน นอกจากนี้ยังเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในด้านวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนบ้านคลองคดเป็นอย่างดี

3.2 ตาดวง ก่ายชัยภูมิ ซึ่งเป็นปรากฏชาวบ้านผู้ที่มีความรู้ในเรื่องของการอพยพย้ายถิ่น และทราบถึงประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านโลกขวางเป็นอย่างดี เนื่องจากว่าเป็นบุคคลที่อพยพย้ายถิ่นมาตั้งแต่รุ่นบุกเบิกพื้นที่ทำกิน นอกจากนี้ยังเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในด้านวัฒนธรรม ประเพณี การละเล่น พิธีกรรมต่างๆของชุมชนบ้านโลกขวางเป็นอย่างดี อีกทั้งยังเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของชุมชนให้กับบุคคลภายนอกชุมชนได้ทราบอีกด้วย

จากการที่ชุมชนมีทุนเดิมหรือศักยภาพของชุมชนอยู่แล้ว ส่งผลทำให้เกิดประโยชน์ต่อการทำวิจัย กล่าวคือ ทุนเดิมของชุมชนเปรียบเสมือนเป็นตัวสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ตลอดจนการทำมาหาเลี้ยงชีพของคนในชุมชน ยกตัวอย่างเช่น ภูมิปัญญาในเรื่องของการจักสานเครื่องใช้ต่างๆ ทำให้เราทราบถึงภูมิหลังของชุมชนเกี่ยวกับวิถีชีวิตการทำมาหากินในอดีต ตลอดจนทราบถึงเรื่องราวต่างๆที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน นอกจากนี้ การมีทรัพยากรบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถในชุมชน ทำให้สามารถค้นหา และรวบรวมวัฒนธรรมชุมชนได้ดียิ่งขึ้น อีกทั้งข้อมูลวิถีชีวิตคนในอดีตของชุมชนก็กลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้งหนึ่ง

บทที่ 4

บทเรียนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

1.หลักสูตรท้องถิ่น ที่เคยทำมาก่อน เรื่อง การทำอยู่ ทำกิน

1.1 หลักสูตรท้องถิ่นระดับประถมศึกษาเรื่อง การทำนาข้าวปลอดสารพิษ

1) เหตุผลและความจำเป็น

จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กำหนดไว้ให้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการในการจัดทำหลักสูตรของสถานศึกษา ในส่วนที่เป็นแกนกลาง และมีความเป็นชุมชนในอัตราประมาณ 70 : 30 เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการสถานศึกษาพุทธศักราช 2544 โรงเรียนและชุมชนเห็นความสำคัญจึงได้นำภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ “การทำนาปลอดสารพิษ” ซึ่งเป็นอาชีพหลักของเกษตรกรไทยที่มีอยู่ทุกภาค โดยเฉพาะเป็นอาชีพหลักของท้องถิ่นมาจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงและนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของตนเองและชุมชน โรงเรียนจึงได้จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นระดับประถมศึกษา เรื่อง “การทำนาข้าวปลอดสารพิษ”

2) หลักการ

เนื่องจากภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการศึกษาในท้องถิ่น เพื่อให้สอดคล้องกับหลักสูตร ทางโรงเรียนจึงได้จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง การทำนาข้าวปลอดสารพิษ ในระดับประถมศึกษา ใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อนักเรียนและชุมชน ซึ่งการทำนาเป็นอาชีพหลักของชุมชน คนในชุมชนปลูกข้าวไว้เพื่อจำหน่าย และเป็นอาหารของคนในครอบครัว เมื่อนักเรียนได้เรียนรู้จากกิจกรรมตรงนี้ก็จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัวและชุมชน และยังเป็นการฝึกอาชีพในอนาคตด้วย

3) จุดประสงค์รายวิชา

- 3.1) เพื่อให้รู้ประวัติความเป็นมาของข้าว
- 3.2) เพื่อให้รู้จักวิธีการทำนาข้าว
- 3.3) เพื่อให้รู้จักทักษะกระบวนการกลุ่ม

4) ขอบข่ายเนื้อหา

- 4.1) คุณสมบัติของข้าว
- 4.2) การเตรียมอุปกรณ์
- 4.3) วิธีการทำนาข้าวปลอดสารพิษ

4.4) วิธีการเก็บเกี่ยวข้าว

5) รายละเอียดเนื้อหา

5.1) คุณสมบัติของข้าว

การทำนาเป็นอาชีพหลักของชาวเกษตรกรไทย ผืนนามีอยู่ทุกภาคของประเทศไทย ชาวนาไทยผลิตข้าวได้ปีละมาก ๆ ปลุกไว้เพื่อเป็นอาหารของตนเองในครอบครัว รวมทั้งปลุกไว้เพื่อขายเป็นรายได้เงินจือครอบครัว ข้าวเป็นอาหารหลักของคนไทย รวมทั้งประเทศเพื่อนบ้านของคนไทยในเอเชีย ดังนั้นนักวิชาการของไทยที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับข้าวจึงพยายามคิดค้นพันธุ์ข้าวดี ๆ ไว้เป็นข้าวที่รับประทาน เช่น ข้าวหอมมะลิ ข้าวเหลืองอ่อน ข้าวขาวอากาศ และอื่น ๆ อีกมากมาย คุณสมบัติของข้าวดังกล่าวจะมีลำต้นแข็งแรง ต้านทานโรคต่าง ๆ ที่จะเกิดกับต้นข้าวได้ดี เมล็ดยาว รวงใหญ่ ให้เมล็ดมาก น้ำหนักดี เมื่อนำไปหุงหาเป็นอาหารจะมีกลิ่นหอมรับประทาน อ่อนไม่แข็ง ทั้งขณะยังร้อนอยู่ และเย็นตัวลง ก็ยังอ่อนนุ่มเหมือนเดิม นอกจากข้าวสำหรับรับประทานแล้วก็ยังมีข้าวอีกหลายชนิดที่ปลุกไว้เพื่อเป็นอาหารสัตว์ เป็นส่วนประสมของอาหารอื่น ๆ ข้าวประเภทนี้จะแข็ง ไม่เหมาะสำหรับจะรับประทาน แต่จะให้ปริมาณการผลิตดี เช่น ข้าวที่ปลุกนอกฤดู หรือที่เราเรียกกันทั่วไปว่า ข้าวนาปรัง ข้าว กข. ชนิดต่าง ๆ นั้นเอง

5.2) การเตรียมอุปกรณ์

เริ่มฤดูฝนของแต่ละปี ชาวนาก็จะเตรียมตัว หรือเตรียมอุปกรณ์ในการทำนาทุกชนิดที่จำเป็นต้องใช้ เช่น ไถ คราด รถไถ จอบ เสียม มีด อื่น ๆ เมื่อปลุกข้าวแล้วก็ต้องเตรียมอุปกรณ์การเก็บเกี่ยวข้าวไว้ด้วย เช่น เคียว รถเกี่ยวข้าว รถ碌ข้าว อื่น ๆ

5.3) วิธีการทำนาข้าวปลอดสารพิษ

1. ไถตะ คือ การไถครั้งแรก เป็นการไถหมักวัชพืชให้จมน้ำแล้วเน่ากลายเป็นปุ๋ย
2. ไถแปร คือ การไถพร้อมคราดทำเทือก ถ้าเป็นนาดำต้องหว่านกล้าไว้ก่อนแล้วประมาณ 25 วัน จึงจะนำกล้ามาปักดำได้ ถ้าเป็นนาหว่านน้ำตม จะคราดเป็นเลนปรับพื้นที่ให้เสมอกันเพื่อให้ น้ำไหลออกได้สะดวก แล้วจึงหว่านเมล็ดข้าวที่เตรียมไว้ ในขณะที่คราดทำเทือกนั้นจะใส่ปุ๋ยชีวภาพเป็นครั้งที่ 1 เพื่อปรับสภาพดินเป็นกรด
3. ดูแลข้าวขณะยังเล็ก โดยจะมีศัตรูมารบกวน คือ ปูนา หุนนา หอยเชอรี่
4. ใส่ปุ๋ยทางรากเมื่อต้นข้าวอายุ 25 วัน เพราะอาหารทางดินเริ่มหมด หรืออาหารทางใบก็ได้ โดยใช้ปุ๋ยน้ำชีวภาพ ถ้าทางรากให้ใช้ในอัตราส่วน 1: 500 cc ถ้าทางใบให้ใช้ในอัตราส่วน 1: 1000 cc ถ้ามากกว่านี้ใบจะไหม้
5. การป้องกันแมลง หนอน เชื้อรา จะฉีดพ่นด้วยสารสกัดสมุนไพรทุก ๆ 7 วัน
6. ระบายข้าวใกล้ตั้งท้องจะฉีดพ่นฮอร์โมน เพื่อต้นข้าวจะสะสมแป้ง และน้ำตาลเตรียม

ตัวออกดอกและเพิ่มน้ำหนักเมล็ดข้าว เมื่อข้าวเริ่มตั้งท้องจะมีประเพณี รับท้องข้าว หรือการเรียกขวัญข้าวจะกระทำเมื่อข้าวเริ่มตั้งท้อง ประเพณีบรรพบุรุษเชื่อว่า เมื่อทำแล้วจะทำให้ข้าวที่ออกมาได้ผลิตผลที่อุดมสมบูรณ์มากขึ้นเมล็ดเต็มหน่วย ของที่ใช้สำหรับรับขวัญข้าว ส้ม ฝรั่ง กล้วย มะม่วง ผลไม้ต่าง ๆ หมากพลู ใส่ในชะลอมเล็ก ๆ และรูป 3 ดอก ข้าวจะออกรวงเก็บเกี่ยวได้ภายในระยะเวลา 4 เดือน หลังจากค่านา โรงเรียนให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติงานจริงในการเก็บเกี่ยวข้าว และรดข้าวเองเพื่อให้ได้เมล็ดข้าวเปลือกไว้สีเป็นข้าวกล้อง

7. เมื่อข้าวเริ่มออกดอกได้ 10 วัน เมล็ดข้าวเป็นนํ้านม และหลัง 20 วัน เมล็ดข้าวจะเต็มสมบูรณ์ ในช่วงนี้จะต้องหาไม้ไผ่ที่มีความยาวมานานาบ (กด) เพื่อให้ข้าวล้มลงไปแนวเดียวกัน เพราะจะทำให้เก็บเกี่ยวได้ง่ายขึ้น

5.4) วิธีการเก็บเกี่ยวข้าว

ยุคก่อนใช้แรงงานคนในการเก็บเกี่ยวโดยการรวมแรงกันเรียกว่า ลงแขก จะผลัดเปลี่ยนกันไปคนละวัน ๆ นำข้าวตากแดดไว้ 2 วัน จึงหอบ มัดเป็นพ่อน แล้วหาบพ่อนข้าวไปรวมกันไว้ที่ลานข้าว เพื่อรอการนวดให้เป็นเมล็ดต่อไป การนวดข้าว นั้น ถ้าข้าวมีน้อยจะใช้ไม้ทุบที่ละพ่อน ๆ จนกว่าจะแล้วเสร็จ ถ้าข้าวมีจำนวนมาก จะใช้รดยั่ววนไปวนมา จนกว่าเมล็ดข้าวจะหลุดออกจนหมด

ยุคนี้เปลี่ยนไป พอข้าวเหลืองเก็บเกี่ยวได้ จะใช้รดเกี่ยวต้นข้าวที่อยู่ในนาและออกมาเป็นเมล็ดเลยทีเดียว แต่เมล็ดข้าวที่รดเกี่ยวออกมานั้นยังสกปรก จำเป็นต้องตากแดดให้แห้งแล้วจึงเก็บไว้นาน ๆ ได้ หรือจำหน่าย

สำหรับโรงเรียนของเรา เมื่อเก็บเกี่ยวข้าวได้ ข้าวเปลือกที่เป็นเมล็ดแห้งได้ที่แล้ว จะนำข้าวเปลือกที่ได้ไปสีเป็นข้าวกล้อง โดยใช้เครื่องสีข้าวกล้องที่ทางโรงเรียนได้ดำเนินการผลิตเองจากภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งการดำเนินงานทั้งหมดตั้งแต่ การทำนาข้าว การเก็บเกี่ยว และสีเป็นข้าวกล้องออกจำหน่าย ในราคากิโลกรัมละ 20 บาท เป็นกิจกรรมที่ดำเนินการโดยครู นักเรียน และชุมชนร่วมมือกันทำกิจกรรม โดยลงมือปฏิบัติจริง โดยใช้แหล่งความรู้ คือ ผืนนาของโรงเรียนที่มีอยู่และผืนนาของชุมชน

6) แนวการจัดกิจกรรม

6.1) ให้นักเรียนศึกษาใบงาน เรื่องการทำนาปลอดสารพิษ

6.2) ให้นักเรียนเรียนรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยเชิญ นายวิฑูรย์ ศรีนรฤต นายชงชัย อำไพบุลย์ และนางสมบัติ ควรเสนาะ มาเป็นวิทยากรให้ความรู้แก่นักเรียน

6.3) ให้นักเรียนแบ่งกลุ่มการทำนาข้าวในโรงเรียน

7) สื่อการเรียนการสอน

- 7.1) ใบงาน
- 7.2) ไถ คราด รถไถ
- 7.3) จอบ เสียม มีด เคียวเกี่ยวข้าว

8) แนวการวัดและการประเมินผล

- 8.1) สังเกตการปฏิบัติงานของนักเรียน
- 8.2) อภิปราย ตอบคำถาม
- 8.3) ผลการปฏิบัติงาน (ตรวจผลงานและผลผลิต)

1.2 หลักสูตรท้องถิ่นระดับประถมศึกษาเรื่อง การสีข้าวกล้อง

1) เหตุผลและความสำคัญ

จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กำหนดไว้ให้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้มากที่สุด ทางโรงเรียนจึงจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ โดยใช้กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์เป็นแกน และได้นำภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ การสีข้าวกล้อง ซึ่งชุมชนในท้องถิ่นทำนา และสีข้าวรับประทานเองเป็นอาชีวมาบูรณาการเข้าด้วยกัน เพื่อเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการเรียนการสอน โรงเรียนจึงจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นระดับประถมศึกษา เรื่อง การสีข้าวกล้อง

2) หลักการ

สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับสภาพชุมชน ให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ทางโรงเรียนจึงจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ระดับชั้นประถมศึกษา เรื่อง การสีข้าวกล้องขึ้น เพื่อเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ และได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง

3) จุดประสงค์รายวิชา

3.1) ภาษาไทย

- 1) รู้จักความหมายของคำว่า ข้าว ข้าวกล้อง
- 2) แต่งประโยคตามชนิดและความหมายของคำ

3.2) คณิตศาสตร์

- 1.) รู้จักพื้นที่ของนา
- 2.) รู้ปริมาณผลผลิตข้าวที่ได้

3.3) วิทยาศาสตร์

1. รู้จักอาชีพในชุมชน
2. การเป็นสมาชิกที่ดีในครอบครัว

3.4) การงานอาชีพและเทคโนโลยี

1. รู้จักวิธีการทำนา
2. วิธีการสีข้าว

3.5) สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

1. รู้จักวิธีการทำงานในรูปกระบวนการกลุ่ม
2. ฝึกรับผิดชอบและวินัยในตนเอง

3.6) ภาษาต่างประเทศ

ฟัง พูด อ่าน เขียน คำว่า “RICE”

4) ขอบข่ายเนื้อหา

ภาษาไทย

1. ความหมายของคำว่า ข้าว ข้าวกล้อง
2. แต่งประโยค “ข้าว” “ข้าวกล้อง”

คณิตศาสตร์

1. ขนาดพื้นที่ที่สีเหลี่ยมผืนผ้า กว้าง * ยาว
2. จำนวนผลผลิตข้าวที่ได้

วิทยาศาสตร์

1. อาชีพในครัวเรือน
2. การเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว

การงานอาชีพและเทคโนโลยี

1. การทำนาข้าว

สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

1. รู้จักวิธีการทำงานในรูปกระบวนการกลุ่ม
2. ฝึกรับผิดชอบและวินัยในตนเอง

ภาษาต่างประเทศ

1. ฟัง พูด อ่าน เขียน คำว่า "RICE"
2. แต่งประโยคภาษาอังกฤษ ใช้คำว่า ข้าว "RICE"

5) รายละเอียดเนื้อหา

ภาษาไทย

ความหมายของคำว่า ข้าว ข้าวกล้อง

1. ข้าว เป็นคำนาม หมายถึง ชื่อไม้ล้มลุกมีหลายชนิดใช้เมล็ดเป็นอาหาร เช่น ข้าวเจ้า ข้าวเหนียว
 2. ข้าวกล้อง เป็นคำนาม หมายถึง ข้าวที่สีแล้วยังมีข้าวเปลือกปนอยู่เพื่อเอาไปซ้อมให้ขาว
แต่งประโยค ข้าว ข้าวกล้อง
1. ข้าวเป็นคำนาม อยู่ในมาตราแม่เกอว
 - แม่ทำนาไว้ปลูกข้าวขาย
 - ปีนี้แม่ปลูกข้าวได้ราคาดี
 - บ้านฉันสีข้าวกล้องไว้กินและขาย
 2. ข้าวกล้องเป็นคำนาม อยู่ในมาตราแม่กง
 - ข้าวกล้องมีวิตามินบีป้องกันโรคเหน็บชา
 - บ้านฉันสีข้าวกล้องไว้กินและขาย

คณิตศาสตร์

1. สูตรพื้นที่สี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง * ยาว

จงหาพื้นที่ของนาแปลงหนึ่ง มีความกว้าง 10 วา ยาว 50 วา จะมีพื้นที่เท่าไร

$$\begin{aligned} \text{วิธีทำ} \quad \text{พื้นที่สี่เหลี่ยมผืนผ้า} &= \text{กว้าง} * \text{ยาว} \\ &= 10 * 50 \text{ ตารางวา} \\ &= 500 \text{ ตารางวา} \end{aligned}$$

ตอบ 500 ตารางวา

2. จำนวนผลผลิตข้าวที่ได้ -

นา 500 ตารางวา ปลูกข้าวได้ 90 ถัง นา 400 ตารางวาจะได้ข้าวทั้งหมดเท่าไร

วิธีทำ ที่นา 500 ตารางวา ปลูกข้าวได้ 90 ถัง

ที่นา 1 ตารางวา ปลูกข้าวได้ $90 / 500$ ถัง

ที่นา 400 ตารางวา ปลูกข้าวได้ $90 / 500 * 400$ ถัง

นา 400 ตารางวา ได้ข้าว 72 ถัง

ตอบ 72 ถัง

วิทยาศาสตร์

1. อาชีพในครัวเรือน

- การสีข้าวกล้อง

วัสดุอุปกรณ์ในการสีข้าวกล้อง

1. ข้าวเปลือกที่แห้ง มีความชื้นไม่เกิน 15 %

2. เครื่องสีข้าวกล้อง

3. ภาชนะรองรับข้าวที่สีแล้ว

4. กระด้งฟัดข้าว

5. ตะแกรงร่อนข้าวปลายออก

- ขั้นตอนการสีข้าวกล้อง

1. นำข้าวเปลือกที่เตรียมไว้ใส่ในเครื่องสีข้าวกล้อง

2. ใช้แรงงานคนหมุนเครื่องสีข้าวกล้อง

3. นำข้าวที่สีแล้วมาฟัดในกระด้งเพื่อเอาแกลบหยาบออก

4. นำข้าวในข้อ 3 มากระตีกด้วยกระด้งเพื่อแยกข้าวเปลือกที่เป็นเมล็ดและข้าวสารกล้องออกจากกัน

5. เก็บข้าวเปลือกที่ยังตกค้างอยู่อีกเล็กน้อยเพื่อให้เป็นข้าวกล้องที่ 1

6. ร่อนข้าวที่เป็นข้าวท่อนให้เหลือแต่ข้าวที่ 1

7. นำไปรับประทานได้ หรือบรรจุหีบห่อจำหน่ายในท้องตลาด

- ประโยชน์ของข้าวกล้อง

ในปัจจุบันข้าวที่เรารับประทานกันเป็นประจำทุกวันนั้นเป็นข้าวที่สีจากโรงสีข้าว ซึ่งใช้เครื่องจักรผ่านกรรมวิธีต่าง ๆ ซึ่งเครื่องจักรที่ใช้สีข้าวขัดเอาวิตามินที่อยู่ระหว่างเปลือกข้าวและเมล็ดข้าวออกไปหมด ทำให้คุณค่าของสารอาหารหมดไป

ส่วนข้าวกล้องที่ทางโรงเรียนดำเนินการผลิตเองนั้นได้จากเครื่องสีข้าวที่ผลิตเองจากภูมิปัญญาชาวบ้าน ให้คุณค่าทางโภชนาการ ดังนี้

1. โปรตีน ช่วยเสริมสร้างส่วนที่สึกหรอทำให้ร่างกายแข็งแรง

2. วิตามินบี 1 ช่วยป้องกันโรคเหน็บชา

3. ไนอาซิน ช่วยรักษาระบบผิวหนังและระบบประสาทให้อยู่ในสภาพปกติ

4. ธาตุฟอสฟอรัส ช่วยส่งเสริมสร้างการเจริญเติบโตของกระดูกและฟัน

5. ไขมัน ให้พลังงานแก่ร่างกาย แป้ง ช่วยให้กระบวนการขับถ่ายเนื่องจากมีใยอาหารสูงส่งผลต่อการป้องกันโรคมะเร็งในลำไส้